

PSALM 104

‘U wil ik noemen, God, bij uw naam, zo waar als ik leef’

‘Alles wacht op u vol hoop’

Zendt Gij uw geest, dan worden zij herschepen’

Dit zijn geliefde citaten uit een geliefde psalm : psalm 104: een lang gedicht, dat we hier meestal niet in zijn geheel zingen of bidden. In deze psalmdienst gaan we dat wel doen. En als inleiding daarop wil ik graag een paar aanwijzingen geven die dit gebed misschien wat inzichtelijker maken.

Psalm 104 is een poëtisch commentaar op het scheppingsverhaal uit *Genesis* 1. Het is eigenlijk één uit een reeks, maar waar psalm 103, die er dus aan voorafgaat, spreekt over zonde en vergeving, en 105, die volgt, over Gods verbond en zijn wet, is dit één van de zondagskinderen onder de psalmen: het bevat zowat het hele scala aan positieve gevoelens die een mens kan opbrengen : verwondering, bewondering, dankbaarheid, vreugde, vertrouwen, en onder dat alles de vanzelfsprekende liefde die we voor een dierbare andere kunnen voelen. Die andere is hier dus God zelf. Die God is nog niet onze onbegrijpelijke, verborgen God, maar één die in zijn werken juist zeer aanwezig en zichtbaar is : ‘Gij zijt groot en geweldig!’ Als je dit gebed met aandacht hoort of bidt kom je vanzelf in een betere stemming.

In zijn lyrische vervoering raakt de psalmist overigens ver weg van *Genesis*. Daar staan we nog aan het begin. God spreekt er zijn woord en zie, het wonder geschiedt : er komt licht, en lucht, en zee, en dieren en mensen. Psalm 104 daarentegen brengt ons naar een kosmisch theater , waar God een prachtig geklede held is die allerlei kunstgrepen uithaalt, paleizen bouwt, wagenrennen organiseert, bergen vuur laat spuwen. Hij speelt met zijn schepping. Zijn wonderlijke adem houdt niet op de wereld te herscheppen. Over dat laatste gaat het hier vooral: over herschepping, het voortbestaan der dingen, ons voortbestaan. Want de schepping is doorgedaan na de zevende dag, en het wonder van het voortbestaan is even groot als het wonder van het ontstaan, in den beginne. Psalm 104 is de psalm van Pinksteren, over het aanschijn van de aarde dat ook wij, in ons tijdperk van computers, internet en massacommunicatie, voortdurend mogen helpen vernieuwen. Wie van ons weet ondertussen wat leven is? Dat geheim - leven - kun je slechts ervaren en uitzingen : ‘Gij zijt groot en geweldig!’

Bij het luisteren naar deze psalm zouden we vooral kunnen letten op de rol die het water in de tekst speelt. Die tekst is een bijna filmisch commentaar op het befaamde ‘Gods geest hangt boven de oerwateren’ dat *Genesis* 1 aan Gods scheppingsdaad vooraf laat gaan. Psalm 104 bezingt in fasen de overwinning van de schepper - de ordeschepper - op het levensbedreigende water - de tohu-bohu - dat in dit lied na God de hoofdrol heeft. Voordat satan, de duivel, zich als Gods tegenspeler opwerpt wordt die rol in het boek *Genesis* vervuld door de wateren, de zee. In het eindvisioen van de Bijbel, de *Apocalyps*, horen we dan ook het befaamde zinnetje waar zeelieden, heel begrijpelijk, nogal moeite mee hebben : ‘de zee zal niet meer zijn’. De psalmist vertelt ons zelfs en passant dat in die zee het duivels oermonster Leviathan zich schuilhoudt. Zijn verbeelding werkt dan ook op volle toeren. Eerst bedwingt de schepper deze watermassa door er de wolken - die noemt hij Gods ‘hoge tenten’ - op te bouwen, en door er de aarde op pijlers in vast te zetten. Vanaf die veilige plekken - lucht en land - kan hij de oerkrachten sturen waar hij wil. Dat is de tweede fase van de schepping én van deze psalm , waar de dichter lang bij stilstaat : oerwater wordt levenswater. God gebruikt, heel handig, het getemde water om de schepping vruchtbaar te maken: regen van boven, stromen en bronnen van beneden stellen dier en mens in staat te leven.

In het laatste deel van de psalm kijkt de dichter niet meer naar de onderkant van het scheppingsproces, naar de chaos, maar naar de bovenkant, de lichtkant, naar de adem van God, de geest boven de wateren, die aan de dingen een ziel en een nieuw aanschijn schenkt. Het zijn de meest bekende verzen uit dit pinksterlied dat tevens dooplid is : ‘Zend Gij uw geest, dan worden zij herschepen. Gij geeft de aarde een nieuw gezicht’. Hoe mysterieus de water-chaos van het begin ook zij, het meest mysterieuze, het wonder van de schepping blijft natuurlijk de geest, die ander, nieuw leven te voorschijn kan roepen, geest die later ook heilige geest genoemd is. Er worden over die geest - over bewustzijn, scheppingskracht - tegenwoordig bibliotheken vol geschreven. Het wonder wordt er alleen maar groter door. Wie weet wat, wie geest is? Uiteindelijk kun je hem of haar slechts ervaren en uitzingen : ‘Gij zijt groot en geweldig’!

Maar laten we nu eerst gaan luisteren naar dit fraaie psalmgebed en, als het even kan, meebidden.

II

‘Scheppen gaat van au’, zegt de dichter. Scheppen is orde scheppen, nieuwe orde, nieuwe schoonheid doen ontstaan, veelal uit chaotisch, tegenstribbelend materiaal. Ook wij leven nog vaak met oerwateren, in ons, om ons heen, met te weinig licht, te weinig geest. Scheppen begint in de nacht, moet door de nacht heen. ‘Ieder mens gaat door zijn eigen nacht naar zijn eigen licht’, zegt wederom de dichter, en : ‘Ik heb nog nooit een echt woord gehoord of het deed pijn’, (Jan Arends). Scheppen is het mooiste en meest menselijke dat we kunnen doen, het leert ons wachten, en hopen, het stemt tot bescheidenheid. Want ook die scheppingskracht is ons zo maar, om niets geschonken.

In psalm 104 krijgen wij mensen dan ook maar een bescheiden plaatsje in de schepping. We zijn hier niet, zoals in *Genesis*, de kroon op Gods werk. We eten ons brood, drinken onze wijn, maken onze huid mooi met olie. De psalmist ziet ons het liefst tezamen met de andere schepselen. De dieren gaan 's nachts op roof uit en wij zwogen overdag, dat is misschien een verschil, maar net als de dieren, als al het andere in de schepping, zijn we eindig, gaan we dood, keren terug tot het stof. Ook dat vindt de psalmist doodgewoon. Binnen de schepping moet alles geboren worden, groeien en sterven. Zo zitten Gods grote werken in elkaar. Alleen de wateren en de geest gaan altijd door.

Met dit alles zijn we ook ver van de schepping waarover Paulus spreekt in zijn *Brief aan de Romeinen*. Daar is Gods schepping 'ten prooi aan zinloosheid', 'zucht en lijdt in barensweeën' (Rom. 8, 18-23). Van dat soort zware problemen heeft onze psalmist geen weet. Hij zingt zijn lofzang en vertrouwt zich als klein schepseltje geheel toe aan die machtige God van hem. Hij heeft gehoord van de dood maar die houdt hem op dit moment van vervoering niet echt bezig. Hij heeft gehoord van kwaad en zonde, maar ook daar lijkt hij hier geen tijd voor te hebben. Deze dichter met zijn rijke verbeelding is geen filosoof, nog minder een moralist, en van onze zorg voor het milieu heeft hij uiteraard ook niet gehoord. Van Leviathan, het duivelse zeemonster, durft hij zelfs een soort speelmakker van de mensen te maken. In een paar ietwat verrassende slotregels van zijn psalm wenst hij even snel dat de zondaars van de aardbodem zullen verdwijnen. Dat is genoeg voor deze kinderlijke optimist, die aan een theologie van afhankelijkheid en overgave voldoende lijkt te hebben. Voor hem lijken problemen waarvan wij wakker kunnen liggen - alle mensen die dagelijks weer creperen, voor wie er géén hoop is - niet langer te bestaan. Hier spreekt een kind tot zijn reusachtige, eindeloos bewonderde vader. En gedachtig het woord: 'Als jullie niet worden als kinderen, zullen jullie het Rijk niet binnengaan', moeten we dat maar niet te snel als primitief afdoen. Wijsheid en levenskunst beginnen met dat kinderlijk vermogen tot verwondering en bewondering. Pas van daaruit wordt zorg voor een Rijk van gerechtigheid mogelijk.

Bovendien is het natuurlijk zo dat dezelfde psalmist die vandaag psalm 104 zingt, gisteren nog psalm 103 zong en een liefdevolle en geduldige vader om vergeving vroeg, en dat hij of zij morgen psalm 105 zal zingen over de uittocht uit het slavenhuis. Iedere psalm bevat een eigen commentaar op de grote thema's uit de Thora, de Bijbel. Onze psalm 104 is daarin een ijkpunt, hier is de ziel tot rust en zelfs tot extase gekomen. We zouden de psalmist ook een mysticus kunnen noemen. Mystici zijn mensen die zozeer in beslag genomen worden door de grootheid en schoonheid van het mysterie dat leven heet, en dat ook God genoemd wordt, dat het kind in hen de volwassene draagt en doet handelen. Vanuit hun innerlijke vrijheid en onbevangenheid koesteren ze maar één verlangen: bij God te zijn, en mee te mogen werken aan Gods scheppingswerk, aan de komst van het Rijk. Gods lof is voor hun begin en einde.

Tot slot dit: in mijn jonge jaren heb ik vaak retraite gedaan, in de traditie van de heilige Ignatius. *Geestelijke Oefeningen* werd dat gebeuren terecht genoemd. Die oefeningen zaten uiterst doordacht in elkaar. Ze duurden acht, soms zelfs dertig dagen. Ook wij wilden immers herschapen worden. We begonnen, en eindigden vele dagen later ook weer met een oefening waarin we ons als schepsel tegenover God zagen staan en Hem dankten voor ons bestaan. Aan het begin voelde je jezelf nog wat verloren, maar er was goede wil genoeg om de schepper te eren. Aan het einde ging het er anders aan toe. De slotoefening droeg zelfs de ietwat mystieke titel: 'beschouwing om de liefde te verkrijgen'. Daar moest de retraitant ook minnaar worden. Als alles zo een beetje volgens plan verlopen was, was er inderdaad tussen begin en einde wel het een en ander met je gebeurd. Om herschapen te worden was je door je eigen nacht van oerwater en chaos heen gegaan, en dat was niet mis want ook Ignatius was een man met een rijke, vechtlustige verbeelding. Veel belangrijker was echter dat je ondertussen dagen of zelfs wekenlang nagedacht had over Jezus' leven. Je was iets gaan begrijpen van de geest die in hem werkzaam was: 'Ben niet angstig'. 'Sta op en wandel', 'Deel je brood, drink je wijn met anderen'. Door die meditatie was ruimte, innerlijke vrijheid geschapen. En vanuit die ervaring zongen we tot slot opnieuw het lied van de schepping, met een nieuw geluid, met het nieuwe gezicht, waarover psalm 104 spreekt 'Mijn Heer en mijn God, Gij zijt groot en geweldig'

Ons geestelijk oefenen doen we ook in deze gemeente, om steeds weer herschapen te worden: onze diensten en alles wat er vanuit het pastoraat door de week in de pastorie gebeurt zijn bedoeld als oefeningen in vrijheid, in vertrouwen, in solidariteit en ondernemingslust. Als onbevangen kinderen, vol hoop, én als volwassenen die de schepping in stand willen houden, willen herordenen, er een geest van saamhorigheid, van gerechtigheid doen heersen. Gods grote werken en onze eigen werken zijn daarbij steeds minder te onderscheiden. Immers: 'Niemand weet wat leven is, alleen dat het gegeven is' (Oosterhuis) en, veel belangrijker: 'Waar liefde is, dáár is God'.

Laten we elkaar in dat geloof, in die vrijheid sterken. Ons lofgezag zal daar zeker bij helpen: 'Gij zijt groot en geweldig!'

Henk Hillenaar